

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић

Проф. др Владимир Боранијашевић

Проф. др Олга Јовић Прлаиновић

Проф др Дејан Мирковић

Доц. др Бојан Бојанић

Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Владимир В. ВЕКОВИЋ*

343.123.1:343.62

СВРХА И НАЧЕЛА ДЕЛОТВОРНЕ ИСТРАГЕ МУЧЕЊА И ДРУГИХ ОБЛИКА ЗЛОСТАВЉАЊА

Апстракт: Забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања конституисана је у бројним међународним документима универзалног и регионалног карактера. Европски суд за људска права је још 1998. године у пресуди у предмету *Assenov i drugi protiv Bugarske* установио позитивну процесну обавезу држава чланица Савета Европе да спроведу делотворну истрагу о наводној повреди члана 3 (забрана мучења и других облика злостављања) Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Упркос томе, оне често занемарују ту обавезу, па је у периоду од 2003-2019. донето чак 887 пресуда о повреди члана 3 због непостојања делотворне истраге. Полазећи од богате јуриспруденције Европског суда за људска права, као и инструмената Уједињених нација и Савета Европе из ове области, применом адекватне методолошке апаратуре аутор најпре анализира сврху делотворне истраге мучења и других облика злостављања, наглашавајући значај: обезбеђења доказа који ће учиниоца привести правди; изрицања одговарајуће кривичне и/или дисциплинске санкције; ефекта одвраћања; сузбијања некажњивости и афирмације нулте толеранције на злостављање; успостављања и задржавања поверења јавности у очување владавине права; спречавања појаве колузије или толерисања незаконитих радњи, и сатисфакције за оштећеног. У циљу сагледавања целовите слике делотворне истраге, аутор детаљно разматра и њена најважнија начела – адекватност; темељитост; независност и непристрасност; благовременост; јавни надзор и учешће оштећеног.

Кључне речи: *забрана мучења, сврха и начела делотворне истраге, Савет Европе, Европски суд за људска права.*

1. ЗАБРАНА МУЧЕЊА И СТАНДАРДИ САВЕТА ЕВРОПЕ

Мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање (мучење и други облици злостављања) нису ендемичан већ глобални проблем који представља озбиљну опасност по тековине цивилизованог

---

* Редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, vladimir.vekovic@pr.ac.rs

човечанства, тако да не изненађује податак да му међународна заједница након II светског рата, дакле од самог почетка интернационализације људских права и слобода, посвећује посебну пажњу. Као један од постулата савременог друштва којим се штити достојанство и част човека, забрана мучења и других облика злостављања конституисана је у бројним међународним документима универзалног и регионалног карактера. Када је реч о европском континенту, под окриљем Савета Европе (у даљем тексту: СЕ), а у циљу стварања опште климе заштите људских права најпре је усвојена Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (Конвенција).¹ Инспирирана Универзалном декларацијом о људским правима,² Конвенција је први међународни инструмент којим су се суверене државе сагласиле да буду правно обавезане да свакоме у оквиру своје јурисдикције обезбеде релативно широк корпус људских права и основних слобода. Између осталог, она у члану 3 предвиђа да „нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.“ Наведена формулација недвосмислено указује да је реч о апсолутно заштићеном праву. Члан 3 не предвиђа изузетке, а према члану 15, став 2 одступање у ванредним околностима није допуштено. Другим речима, члан 3 признаје да сваки човек има апсолутно неотуђиво право да не буде подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању под било којим околностима, чак и најтежим.³ Иначе, Конвенцијом је успостављен Европски суд за људска права (ЕЦНХР/Суд) као супранационални систем контроле обезбеђења поштовања преузетих обавеза (основан 1959. године са седиштем у Стразбуру). Тридесет година касније, у складу са Протоколом бр. 11, механизми за спровођење Конвенције су рационализовани (укинуте су Европска комисија за људска права и квази-судска надлежност Комитета министара), а нови ЕЦНХР (са битно другачијом структуром, надлежностима и поступком) отпочео је са радом 1. новембра 1998. године као стални орган Конвенције. Импресивни резултати које је Суд остварио допринели су да се Конвенција, како с правом констатује Д. Гомиен, развије у најистанчанији и најефикаснији уговор о људским правима на свету.⁴ Другим речима, овај

---

¹ Потписана у Риму 4. новембра 1950. године од стране тадашњих 13 држава чланица СЕ. Ступила на снагу 3. септембра 1953. *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – испр. и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/10 и 10/15.

² Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација (УН) 217 А (III) од 10. децембра 1948.

³ Peter van Dijk, Godefridus J.H. Hoof, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Müller, Sarajevo, 2001, 311.

⁴ Donna Gomien, *Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996, 5.

систем заштите, иначе бројним протоколима периодично преиспитиван, мењан и прилагођаван новим околностима, и даље је без премца, тако да је неопходно уложити добро осмишљене и организоване напоре да би смо и у другим деловима света имали прилику да видимо регионалне споразуме за заштиту људских права који би били упоредиви са њим.

Конвенција је замишљена као инструмент који држави чланици намеће негативне обавезе, односно уздржавање од чињења како не би ометала остваривање права гарантованих Конвенцијом, али је јуриспруденција ЕCHR развила и позитивне обавезе, тј. обавезе чињења где се од државе захтева да предузме мере и активности како би осигурала поштовање права из Конвенције. Позитивне обавезе произилазе из: а) члана 1 Конвенције који предвиђа да државе јемче свакоме у својој надлежности права и слободе наведене у Делу I Конвенције; б) императивног захтева да права из Конвенције буду практична и делотворна, а не теоретска и илузорна и в) члана 13 који прописује да свако коме су повређена права и слободе из Конвенције има право на делотворан правни лек пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Концепција позитивних обавеза је од посебног значаја за заштиту живота и интегритета, који су обухваћени правом на живот (члан 2), забраном мучења и других облика злостављања (члан 3), забраном ропства и принудног рада (члан 4), правом на слободу и безбедност (члан 5), као и правом на поштовање приватног и породичног живота (члан 8). У складу с тим, треба истаћи да је позитивна процесна обавеза државе да делотворно истражи тешка кршења људских права први пут установљена ради заштите права на живот, у пресуди у предмету *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.⁵ Суд се том приликом позвао на Основна начела УН за употребу силе и ватреног оружја од стране лица одговорних за примену закона (начело 22)⁶ и Начела УН о делотворном спречавању и истрази вансудских и самовољних погубљења и погубљења по кратком поступку (начело 9),⁷ а обавезу државе чланице да поштује људска права (члан 1 Конвенције) применио је на право на живот (члан 2), на основу чега је констатовао да треба спровести делотворну званичну истрагу навода да је државни службеник повредио право на живот. Јуриспруденцију о делотворној истрази наводне повреде члана 2, ЕCHR је у пресуди у предмету *Assenov i drugi protiv*

---

⁵ *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (predstavka br. 18984/91), presuda od 27. septembra 1995, stav 161. www.echr.coe.int, 5. октобар 2020.

⁶ Усвојена на Осмом конгресу УН за превенцију криминалитета и третман учинилаца, одржаном у Хавани од 27. августа до 7. септембра 1990.

⁷ Препоручена резолуцијом 1989/65 Економско-социјалног савета од 24. маја 1989.

*Bugarske*⁸ применио и на члан 3. Суд је утврдио да повреде које је претрпео Антон Асенов, главни подносилац представке и наводна жртва злостављања од стране полиције (старости 14 година у време инцидента), достижу праг из члана 3. Расположиви докази нису давали довољно основа за закључак да је полиција одговорна, али су указали на постојање основане сумње да је она узроковала повреде. У складу с тим, ЕСЧР је једногласно закључио да је постојала повреда члана 3 заснована на пропусту да се спроведе делотворна службена истрага о тврдњама подносиоца представке да је злостављан од стране полиције. Иначе, позитивна обавеза да се спречи повреда члана 3, укључујући делотворну истрагу, не односи се само на поступање лица која представљају државу, већ и на поступање физичких лица.

Мада је позитивна процесна обавеза држава чланица да спроведу делотворну истрагу о наводној повреди члана 3 установљена још 1998. године, оне је често занемарују. Наиме, од 2003. (када је Суд почео да објављује статистичке податке) закључно са 2019. годином, донето је чак 887 пресуда о повреди члана 3 због непостојања делотворне истраге.⁹

Поред доказа које му подносе подносилац представке, тужена држава и трећа лица (која је председник Суда позвао, као и Комесар за људска права СЕ), ЕСЧР приликом утврђивања да ли је повређен члан 3, а нарочито да ли је до повреде дошло због непостојања делотворне истраге, разматра и међународне инструменте, информације органа који прате спровођење међународних уговора, извештаје невладиних организација и мишљења међународних експерата о релевантним питањима. Када је реч о универзалним документима, Суд се најчешће позива на кључни инструмент УН у овој области - Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака (UNCAT)¹⁰ која директно обавезује државе чланице да предвиде у свом законодавству кривично дело мучења у складу са дефиницијом датом у члану 1, став 1. UNCAT. Чланом 4. прописано је да се акти мучења, укључујући покушај мучења и саучесништво или учествовање у актима мучења сматрају кривичним делима по домаћем кривичном праву и да, у складу са њиховом тежином, буду предвиђене одговарајуће казне. Према одредбама члана 12, надлежне власти дужне су да у најкраћем року спроведу непристрасну истрагу када постоје основани разлози да се сматра да је на територији под

---

⁸ *Assenov i drugi protiv Bugarske* (predstavka br. 24760/94), presuda od 28. oktobra 1998, stav 102, www.echr.coe.int, 5. октобар 2020.

⁹ Извор: European Court of Human Rights, Annual Reports for the period from 2003. until 2019, <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/annualreports&c>, 7. октобар 2020.

¹⁰ Усвојена и отворена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 39/46 од 10. децембра 1984. године. Ступила на снагу 26. јуна 1987, у складу са чланом 27 (1). *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 9/91

њиховом јурисдикцијом почињено неко дело мучења. Лица која која тврде да су подвргнута мучењу на територији под надлежношћу државе чланице имају, како то предвиђа члан 13, право да поднесу жалбу њеним надлежним властима, које ће одмах приступити испитивању случаја. Истим чланом предвиђено је да ће државе предузети мере да подносиоца жалбе и сведоке заштите од малтретирања или застрашивања. Одредбама члана 16, став 1. државе чланице су обавезане да ће на територији под својом надлежношћу забранити сва дела која представљају свирепе, нехумане или понижавајуће казне и поступке који нису чинови мучења као је то дефинисано у члану 1, став 1. UNCAT, у случају када та дела чини званични службеник или неко друго лице које делује по службеној дужности, или се та дела чине уз изричит или прећутни наговор или пристанак тих лица. За јуриспруденцију ЕCHR од значаја су и Опциони протокол уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (OPCAT),¹¹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима,¹² Начела ефикасне истраге и документовања тортуре и другог свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (Начела УН)¹³, Приручник за делотворну истрагу и документовање тортуре и другог свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (Истанбулски протокол),¹⁴ као и Кодекс понашања лица одговорних за примену закона,¹⁵ Од регионалних докумената, Суд посебну пажњу поклања: Европској конвенцији о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака,¹⁶ Стандардима Европског комитета за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака (СРТ), Смерницама КМ СЕ о искорењивању некажњивости за тешка кршења људских права (Смернице КМ СЕ)¹⁷ и др.

---

¹¹ Усвојен 18. децембра 2002. године на 57. седници Генералне скупштине УН Резолуцијом A/RES/57/199. *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 16/05 и 2/06)

¹² Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине УН 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. Ступио на снагу 23. марта 1976, у складу са чланом 49. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71.

¹³ Препоручена резолуцијом Генералне скупштине УН 55/89 од 4. децембра 2000. В. такође Резолуцију Комисије УН о људским правима 2000/43 од 20. априла 2000.

¹⁴ Kancelarija UN, Visoki komesar za ljudska prava, Serija profesionalne obuke Br. 8/Rev.1, Njujork, Ženeva, 2004.

¹⁵ Усвојен резолуцијом 34/169 Генералне скупштине УН од 17. децембра 1979. Не подлеже ратификацији јер није међународни уговор.

¹⁶ Усвојена од стране КМ СЕ 26. јуна 1987. године. Ступила на снагу 1. фебруара 1989. *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, број 9/03.

¹⁷ Усвојене од стране КМ 30. марта 2011. године на 1110. састанку заменика министара.

Тумачећи Конвенцију као живи инструмент који служи ефикасној заштити људска права, и често се позивајући на релевантне међународне инструменте, извештаје и мишљења, ЕCHR је током вишедеценијског деловања развио богату јуриспруденцију о позитивној обавези држава чланица да делотворно истраже наводне повреде члана 3. У складу с тим, на странама које следе детаљно ћемо анализирати сврху и начела делотворне истраге мучења и других облика злостављања.

2. СВРХА ДЕЛОТВОРНЕ ИСТРАГЕ

Сврха делотворне истраге и документовања мучења и других облика злостављања је трострука: а) појашњење чињеница, утврђивање и признање личне и државне одговорности за жртве и њихове породице; б) препознавање мера потребних за спречавање рецидива и в) олакшавање кривичног гоњења и/или, када је примерено, изрицање дисциплинских санкција онима које је истрага означила као одговорне, као и указивање на потребу за пуним обештећењем и накнадом од стране државе, укључујући правичну и одговарајућу новчану компензацију и обезбеђивање средстава за медицинску негу и рехабилитацију.¹⁸

Конкретно, сврха делотворне истраге о наводној повреди члана 3 је да јавност стекне и задржи поверење да ће власт поштовати владавину права и спречити било какву појаву колузије или толерисања незаконитих радњи. Без ње није могуће остварити апсолутну природу забране мучења и других облика злостављања, нити обезбедити одвраћајући ефекат ради превенције у будућности.¹⁹ Свака забрана мучења и других облика злостављања губи на уверљивости уколико службена лица која су таква дела починила не одговарају за своје поступке. Ако се на информацију која указује на злостављање не реагује брзо и ефикасно, лица склона злостављању особа лишених слободе, с разлогом ће веома брзо почети да верују да то могу да чине некажњено. Сви напори уложени у промовисање људских права, путем строге селекције приликом запошљавања и стручне обуке, биће осуђени на неуспех. У супротном, ако се службено лице које изда наређење, одобри, не спречи или спроводи мучење и злостављање приведе правди због почињеног дела, биће послата недвосмислена порука да се такво поступање неће толерисати. Поред тога што има снажан одвраћајући ефекат, та порука ће

---

¹⁸ Начела УН, начело 1. Анекса; Istanbulski protokol, para. 77-78.

¹⁹ Erik Svanidze, Graham Smith, *Zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja*, Savjet Evrope, Strazbur Cedex, septembar 2018, 99.

показати широј јавности да нико није изнад закона и представљаће истинску сатисфакцију за жртве.²⁰

Појаву некажњивости за тешка кршења људских права, између осталог и права гарантованог чланом 3 Конвенције, нарочито узрокује, односно омогућава изостанак адекватне реакције институција или државних органа када до таквог кршења дође.²¹ Борба против некажњивости је неопходна како би се постигла правда за жртве, спречиле будуће повреде људских права, подржали владавина права и поверење јавности у правосудни систем.²² Сузбијање некажњивости захтева да се спроведе делотворна истрага поводом случајева тешких кршења људских права. Ова обавеза је апсолутне природе. Дакле, недвосмислено се може закључити да је успешна истрага која ће резултирати идентификовањем и кажњавањем особа одговорних за злостављање, од суштинског значаја да би забрана мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања имала сврхе у пракси.²³

3. НАЧЕЛА ДЕЛОТВОРНЕ ИСТРАГЕ

Истрага наводних кршења члана 3 биће делотворна само ако је спроведена у складу са начелима установљеним у јуриспруденцији ЕСНР и горе наведеним универзалним и регионалним документима из ове области. То су: адекватност; темељитост; независност и непристрасност; благовременост; јавни надзор и учешће оштећеног. Свако од ових међусобно повезаних начела састоји се од императива политике и оперативних императива, и значајно је за јачање институција и њихове способности да успешно одговоре изазовима са којима се сусрећу у процесу спречавања и сузбијања мучења и других облика злостављања.²⁴ У складу с тим, набројана начела биће детаљно разматрана у тексту који следи.

3.1. Адекватност

Начело адекватности односи се на свеобухватни циљ да се обезбеде и прибаве докази. Истрага мора бити таква да доведе до откривања и кажњавања одговорних лица. Ово не ствара обавезу за државу да осигура да

---

²⁰ Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 80, stav 25.

²¹ V. Smernice KM SE.

²² E. Svanidze, G. Smith, *op. cit.* 100

²³ Владимир Вековић, Кажњавање мучитеља – европски стандарди, *Правни живот*, бр. 9/2006, тематски број *Право и хумана будућност*, 915.

²⁴ E. Svanidze, G. Smith, *op. cit.* 84

истрага води тачно одређеном резултату, али власти морају предузети разумне кораке који су им на располагању у циљу обезбеђења доказа за спорну ситуацију.²⁵

На значај начела адекватности у спречавању и сузбијању мучења и других облика злостављања, ЕCHR је указао у предмету *Cestaro protiv Italije*. Узевши у обзир све околности случаја, Суд је најпре установио да злостављање које је подносилац представке претрпео од стране полиције током одржавања алтернативног антиглобалистичког скупа у Ђенови 20. и 21. јула 2001. године, представља мучење у смислу члана 3 Конвенције. У погледу истраге која је поводом тог случаја спроведена, Суд је истакао да полицијски службеници који су напали подносиоца у просторијама школе *Diaz-Pertini*, услед чега је задобио неколико фрактура, никада нису идентификовани, против њих никада није покренута истрага, нити им је изречена санкција. Тај пропуст може се делимично објаснити потешкоћама са којима се тужилаштво суочило приликом утврђивања идентитета нападача због недостатка полицијске сарадње. ЕCHR је изразио жаљење што је италијанска полиција одбила сарадњу са органима надлежним за идентификовање полицијских службеника за које се могло претпоставити да су учествовали у нападу, због чега је изостало њихово кажњавање. Сем тога, пре одлуке жалбеног суда наступила је застарелост кривичног гоњења за кривична дела извршена током напада у школи, тако да кривични поступак није резултирао кажњавањем лица која су злостављала подносиоца.

На основу свега изнетог, Суд је закључио да надлежни органи нису на адекватан начин реаговали на наведене догађаје, тј. да њихова реакција није била у складу са позитивним процесним обавезама које произилазе из члана 3. Међутим, ЕCHR је мишљења да неодговарајућа реакција није узрокована немаром или пропустима тужилаштва или надлежних судова. Наиме, показало се да италијанско кривично законодавство не регулише ефикасно захтев да се казне акти мучења или другог злостављања. У складу с тим, установљено је да је дошло до повреде члана 3 Конвенције због злостављања које је претрпео подносилац представке и спровођења истраге која није имала одвраћајући ефекат на поновно вршење таквих дела.

Позитивне обавезе које произилазе из члана 3 могу, по мишљењу суда, обухватити и обавезу увођења одговарајућег правног оквира који укључује ефикасне кривичноправне одредбе. Прецизније, италијанско законодавство мора предвидети правна средства која ће омогућити адекватне санкције за починиоце мучења и других облика злостављања, и на тај начин

---

²⁵ V. Smernice KM SE; Istanbulski protokol, paragraf 77; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 82, stav 31.

спречити да та лица уживају повластице које нису у складу са праксом Суда.²⁶

3.2. Темелитост

Начело темелитости односи се на оперативну проблематику, начин и средства спровођења истраге. Према њему, истрага треба да буде свеобухватна по обиму и да се бави свим битним околностима, укључујући сваку расистичку или другу дискриминаторну мотивацију. Она би требало да омогући идентификовање системских пропуста који су довели до повреде. То захтева предузимање свих разумних корака како би се обезбедили релевантни докази, као што су идентификовање и разговор са наводним жртвама, осумњиченима и сведоцима; увиђај на лицу места где се догодила наводна повреда ради проналажења материјалних доказа, као и прикупљање форензичких и медицинских доказа од стране стручних лица. Доказе би требало оценити на темелит, доследан и објективан начин.²⁷

Током вишедеценијског рада, ЕCHR утврдио је низ оперативних мера које су потребне да би се истрага могла оценити као темелита. С обзиром да би њихов детаљан списак далеко превазишао предвиђени обим рада, наводимо само неке мере које се, према Суду, очекују у различитим стадијумима истраге: а) од подносиоца притужбе неопходно је узети потпуну и тачну изјаву о свим њеним околностима;²⁸ б) поднета притужба биће пажљиво и објективно оцењена;²⁹ в) предузеће се све потребне мере за идентификовање и проналажење сведока ради прибављања потпуних и тачних изјава;³⁰ г) морају се учинити разумни напори да се обезбеде, прикупе и детаљно анализирају сви медицински,³¹ форензички³² и видео докази;³³ д)

---

²⁶ *Cestaro protiv Italije* (predstavka br. 6884/11), presuda od 7. aprila 2015, st. 205-217. i 225-227. www.echr.coe.int, 6. октобар 2020.

²⁷ V. Smernice KM SE; Istanbulski protokol, paragraf 80; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 83, stav 33.

²⁸ *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, (prestavka br. 39630/09), presuda od 13. decembra 2012, stav 187, www.echr.coe.int, 8. октобар 2020.

²⁹ *Bouyid protiv Belgije*, (predstavka br. 23380/09), presuda od 28. septembra 2015, stav 130, www.echr.coe.int, 5. октобар 2020.

³⁰ *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, (prestavka br. 39630/09), presuda od 13. decembra 2012, stav 187, www.echr.coe.int, 9. октобар 2020.

³¹ *Aksoy prov Turske* (predstavka br. 21987/93), presuda od 18. decembra 1996, stav 56, www.echr.coe.int, 14. октобар 2020.

³² *Tangiyev protiv Rusije* (predstavka br. 27610/05), presuda od 11. decembra 2012, stav 53, www.echr.coe.int, 14. октобар 2020.

³³ *Ciorap protiv Republike Moldavije* (br. 5) (predstavka br. 7232/07), presuda od 15. marta 2016, stav 66, www.echr.coe.int, 14. октобар 2020.

докази се не смеју прихватати исхитрено и некритички, нарочито ако побијају притужбу³⁴ или се ради о исказима полицијских службеника,³⁵ итд.

3.3. Независност и непристрасност

Лица одговорна за спровођење истраге морају бити непристрасна и независна од лица која су умешана у спорне догађаје. Ово значи да органи који су повезани са тим догађајима не могу да воде прибављање доказа нити предистражни поступак; нарочито, истражитељи не могу да буду део исте јединице којој припадају службеници против којих се води истрага. Под идеалним условима, лица којима је поверено спровођење оперативног дела истраге треба да буду потпуно независна од службе за коју су везани наводи о злостављању.³⁶ Ово начело односи се на лица одговорна за вођење истраге, укључујући и њено усмеравање, управљање и спровођење, доношење професионалних оцена, као и примену истражне експертизе.³⁷

Проблематика независности истраге о наводном мучењу и другим облицима злостављања високо је позиционирана у јуриспруденцији ЕCHR. Случајеви у којима је Суд установио недостатке у односу на независност истраге наводног кршења члана 3 Конвенције, између осталог, су: а) када је целокупна истрага спроведена у оквиру командног ланца исте полицијске јединице која је била умешана у спорни догађај;³⁸ б) присуство полицијског службеника током лекарског прегледа подносиоца представке, за које је Суд утврдио да је утицало на подносиоца да се, из страха од даљег злостављања, уздржи од показивања повреда;³⁹ в) неделотворна судска контрола истражних органа;⁴⁰ г) забринутост у вези са формалном и *de facto* независношћу лекара специјалисте судске медицине задуженог за преглед

---

³⁴ *Cobzaru protiv Rumunije* (predstavka br. 48254/99), presuda od 26. jula 2007, stav 72, www.echr.coe.int, 16. октобар 2020.

³⁵ *Virabyan protiv Jermenije* (predstavka br. 40094/05), presuda od 2. Oktobra 2012, stav 167, www.echr.coe.int, 16. октобар 2020.

³⁶ V. Smernice KM SE; Instanbulski protokol paragraf 79; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 83, stav 32.

³⁷ E. Svanidze, G. Smith, *op. cit.* 90.

³⁸ *Mafalani protiv Hrvatske* (predstavka br. 32325/13), presuda od 9. jula 2015, stav 99, www.echr.coe.int, 17. октобар 2020.

³⁹ *Buhaniuc protiv Republike Moldavije* (predstavka br. 56074/10), presuda od 28. januara 2014, stav 39, www.echr.coe.int, 17. октобар 2020.

⁴⁰ *Sochichiu protiv Moldavije* (predstavka br.28698/09), presuda od 15. maja 2012, stav 41, www.echr.coe.int, 17. октобар 2020.

подносиоца представке, посебно у погледу евидентирања могућег порекла повреда,⁴¹ итд.

Због круцијалног значаја за делотворност истраге, начело независности и непристрасности налази се у фокусу јачања институција и њиховог капацитета широм Европе, а СЕ пружа подршку програмима реформе полиције и кривичног правосуђа у неколико држава чланица.⁴²

3.4. Благовременост

Истрага се мора покренути довољно благовремено како би се прикупило што више квалитетних доказа. Иако могу постојати препреке или потешкоће које онемогућавају напредовање истраге у одређеним ситуацијама, благовремена реакција власти може се генерално сматрати кључним фактором за задржавање поверења јавности у очување владавине права и спречавање било какве појаве колузије или толерисања незаконитих радњи. Она се мора окончати у разумном року, и увек спровести са свом потребном пажњом.⁴³

Ово начело нарочито је значајно на самом почетку истраге, када је неопходно без одлагања обезбедити лице места и спречити да се битни докази трајно изгубе. Суд је констатовао да начело благовремености није испуњено у случајевима одлагања: а) покретања истраге скоро две године након спорних догађаја када је могућност прикупљања доказа о наводном злостављању била скоро илузорна;⁴⁴ б) идентификовања, трагања за осумњиченим и његовог саслушања;⁴⁵ в) спровођења вештачења,⁴⁶ итд.

Поред тога што представља битну оперативну карику делотворне истраге, начело благовремености служи и императивима политике који се, како смо већ истакли, односе на задржавање поверења јавности у владавину права и онемогућавање појаве колузије или толерисања незаконитих радњи.

---

⁴¹ *Ochelkov protiv Rusije* (predstavka br. 17828/05), presuda od 11. aprila 2013, stav 103, www.echr.coe.int, 17. октобар 2020.

⁴² E. Svanidze, G. Smith, *op. cit.*, 92.

⁴³ V. Smernice KM SE; Istanbulski protokol paragraf 79; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 84, stav 36.

⁴⁴ *Premiiny protiv Rusije* (predstavka br. 44973/04), presuda od 10. februara 2011, stav 109, www.echr.coe.int, 20. октобар 2020.

⁴⁵ *Basenko protiv Ukrajne* (predstavka br. 24213/08), presuda od 26. novembra 2015, stav 64, www.echr.coe.int, 20. октобар 2020.

⁴⁶ *Kirpichenko protiv Ukrajne* (predstavka br. 38833/03), presuda od 2. aprila 2015, stav 86, www.echr.coe.int, 22. октобар 2020.

3.5. Јавни надзор

Мора постојати довољан елемент јавног надзора истраге или њених резултата како би се осигурала одговорност, задржало поверење јавности да власти поштују владавину права и спречила било каква појава колузије или толерисања незаконитих аката (императиви политике). Контрола јавности не сме угрозити циљеве истраге и основна права странака.⁴⁷ Јавни надзор као компонента делотворне истраге први пут је установљен у пресуди у већ споменутом предмету *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.⁴⁸ Од значаја је и пресуда у случају *Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, такође донета поводом представке о повреди права гарантованог чланом 2 Конвенције (право на живот) током антитерористичке операције снага безбедности Северне Ирске. Том приликом, Суд је истакао да се степен увида јавности не успоставља аутоматски, већ да се о њему одлучује у сваком конкретном случају; ово из разлога што обелодањивање или публикување службених докумената може резултирати проблемима на плану заштите интереса појединаца и безбедносних операција.⁴⁹ У предмету *El-Masri protiv Бивше Југословенске Републике Македоније* неадекватност истраге поводом навода подносиоца представке о ванредној предаји, мучењу и злостављању разматрана је у склопу њеног утицаја на право на истину. ЕCHR је изразио забринутост да појам „државних тајни“ служи да спречи трагање за истином, а да је истрага у том предмету показала да је тужена држава ефективно поступала по упутствима САД, да је крила истину и дала лажан исказ о радњама својих органа и Централне обавештајне агенције (CIA).⁵⁰

3.6. Учешће оштећеног

Учешће оштећеног је битан елемент делотворне истраге наводне повреде члана 3, због чега му се посвећује адекватна пажња. У складу с тим: а) државе би требало да обезбеде да оштећени могу учествовати у истрази и поступку у мери која је неопходна за заштиту њихових легитимних интереса

---

⁴⁷ V. Smernice KM SE; Istanbulski protokol paragraf 79; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 80, stav 25, 84, stav 35.

⁴⁸ *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (predstavka br. 18984/91), presuda od 27. septembra 1995, stav 161, www.echr.coe.int, 23. октобар 2020.

⁴⁹ *Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (predstavka br. 24746/94), presuda od 4. maja 2001, stav 121, www.echr.coe.int, 23. октобар 2020.

⁵⁰ *El-Masri protiv Бивше Југословенске Републике Македоније*, (prestavka br. 39630/09), presuda od 13. decembra 2012, st. 191-192, www.echr.coe.int, 23. октобар 2020.

кроз одговарајуће процедуре по домаћем праву; б) државе морају да обезбеде да оштећени могу, у мери која је неопходна за заштиту њихових легитимних интереса, да буду обавештени о току поступка, активностима предузетим по њиховим притужбама и исходу истих, о напретку истраге и кривичног гоњења, извршењу судских одлука, као и о свим мерама за накнаду штете коју су претрпели; в) у случајевима смрти под сумњивим околностима или присилних нестанака, државе морају, у мери у којој је то могуће, да обезбеде информације о судбини тог лица његовој породици; г) оштећенима се може дати могућност да се изјасне да не желе да добију такве информације; д) када домаће законодавство предвиђа учешће оштећених као странака у поступку, државе треба да обезбеде да им се пружи одговарајућа правна помоћ и савет, у мери у којој је то потребно за њихово учешће у поступку; љ) државе треба да обезбеде да се по потреби у свим фазама поступка примењују мере заштите физичког и психичког интегритета оштећених и сведока. Такође, треба обезбедити да не дође до застрашивања оштећених и сведока, излагања репресалијама или до одвраћања на други начин од подношења притужби, односно вођења поступка по њиховим притужбама или учешћа у поступку. Ове мере могу укључивати посебна истражна средства, заштиту и помоћ пре, током и након истражног поступка, како би им се гарантовала безбедност и достојанство.⁵¹

У низу предмета Суд је указао на пропуштање власти да укључе оштећене у истрагу и кривични поступак, као нпр.: а) одбијање надлежних органа да подносиоцима представке формално признају статус оштећених;⁵² б) ускраћивање приступа материјалима;⁵³ в) избегавање да се подносиоци представке без одлагања обавесте о дешавањима у предмету,⁵⁴ итд.

ЗАКЉУЧАК

Мучење и други облици злостављања јављају се, како у друштвима која краће или дуже, са више или мање успеха пролазе кроз процес транзиције, тако и у државама са респектабилном демократском

---

⁵¹ V. Smernice KM SE; Istanbulski protokol paragraf 81; Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 84, stav 36, 85, stav 39.

⁵² *Begheluri i drugi protiv Gruzije*, (predstavka br. 28490/02), presuda od 7. oktobra 2014, stav 140, www.echr.coe.int, 24. oktobar 2020.

⁵³ *Kolpak protiv Rusije*, (prestavka br. 41408/04), presuda od 13. marta 2012, stav 68, www.echr.coe.int, 24. oktobar 2020.

⁵⁴ *Ognyanova i Choban protiv Bugarske*, (prestavka br. 46317/99), presuda od 23. Februara 2006, stav 115, www.echr.coe.int, 24. oktobar 2020.

традицијом.⁵⁵ Мада је позитивна процесна обавеза држава чланица СЕ да спроведу делотворну истрагу о наводној повреди члана 3 Конвенције установљена још 1998. године, оне је, како из изложеног произилази, често занемарују. Чак 887 пресуда о повреди члана 3 због непостојања делотворне истраге донетих од 2003-2019, указује да је реч о изузетно озбиљном проблему. Занемаривање горе разматраних начела онемогућава остварење сврхе делотворне истраге и, следствено томе, оставља далекосежне последице: забрана мучења и залагање за искорењивање некажњивости свде се на реторичку декорацију; апсолутна природа забране мучења и других облика злостављања је компромитована; одвраћајући ефекат је обесмишљен; поверење јавности у владавину права прогресивно атрофира; све је израженија сумња у постојање колузије и толерисања незаконитих аката; оштећени бивају ускраћени за адекватну сатисфакцију, итд.

Превазилажење уочених проблема захтева предузимање бројних, добро осмишљених и усклађених активности од којих се по свом значају издвајају: а) доношење и доследна примена нове законске и подзаконске регулативе усклађене са највишим стандардима СЕ из ове области; б) реформа полиције и пенитенцијарних служби уз стављање под ефикасну спољашњу и унутрашњу контролу и надзор, и обезбеђење транспарентности у мери у којој то не угрожава њихову делатност; в) правилна селекција, континуирано стручно оспособљавање и мотивисање запослених да професионално обављају своју дужност, развијање свести о неопходности респектовања достојанства свих људи и њихових права и основних слобода, елиминисање расних, етничких, верских и других предрасуда, и истицање значаја поштовања кодекса професионалне етике;⁵⁶ г) стварање атмосфере у којој ће се сматрати исправним пријавити колегу који злоставља особу лишену слободе, јер кривицу за злостављање, поред починиоца таквог дела сноси и свако лице које зна, или би требало да зна, да се особа лишена слободе злоставља, а то не спречава или не пријави надлежнима.⁵⁷

---

⁵⁵ Владимир В. Вековић, *Забрана мучења: инструменти и механизми Савета Европе*, Београд, 2005, 12.

⁵⁶ В. Вековић, *Кажњавање мучитеља – европски стандарди*, *op. cit.*, 926.

⁵⁷ Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, 80, stav 26.

Vladimir V. VEKOVIĆ, LL.D.

Full-time Professor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

PURPOSE AND PRINCIPLES OF EFFECTIVE INVESTIGATION OF TORTURE AND OTHER FORMS OF ABUSE

Summary

The prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment is enshrined in numerous international documents of a universal and regional character. Back in 1998, in the judgment in *Assenov and Others v. Bulgaria*, the European Court of Human Rights established a positive procedural obligation of Council of Europe member states to conduct an effective investigation into the alleged violation of Article 3 (prohibition of torture and other ill-treatment) of the European Convention on Human Rights and fundamental freedoms. Despite that, they often neglect that obligation, so in the period from 2003-2019. as many as 887 verdicts were passed for violating Article 3 due to the lack of an effective investigation. Starting from the rich jurisprudence of the European Court of Human Rights, as well as the instruments of the United Nations and the Council of Europe in this field, using adequate methodological equipment, the author first analyzes the purpose of effective investigation of torture and other forms of abuse; imposing appropriate criminal and/or disciplinary sanctions; deterrent effect; combating impunity and affirming zero tolerance for abuse; establishing and maintaining public confidence in preserving the rule of law; preventing the occurrence of collision or tolerating illegal actions, and satisfaction for the injured party. In order to see the whole picture of an effective investigation, the author discusses in detail its most important principles - adequacy; thoroughness; independence and impartiality; timeliness; public oversight and participation of the injured party.

Keywords: *prohibition of torture, purpose and principles of effective investigation, Council of Europe, European Court of Human Rights.*

ЛИТЕРАТУРА

Вековић, В. В., *Забрана мучења: инструменти и механизми Савета Европе*, Београд, 2005.

Вековић, В., *Кажњавање мучитеља – европски стандарди, Правни живот*, бр. 9/2006, *тематски број Право и хумана будућност*.

Gerards, J., *General Principles of the European Convention on Human Rights*, Cambridge, 2019.

Gomien, D., *Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996.

Dijk, van P., Hoof, van G. J. H., *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Müller, Sarajevo, 2001.

European Court of Human Rights, Annual Reports for the period from 2003. until 2019,

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/annualreports&c>

Instrumenti Saveta Evrope: ljudska prava (ur. V. Petrović), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2000.

Janković, I., *Zabrana zlostavljanja: priručnik za policiju i zatvorsko osoblje*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010.

Ljudska prava u Srbiji, januar – jun 2020. godine (ur. V. Petrović, D. Pokuševski), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2020.

Mowbray, A., *Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights*, Oxford, 2012.

Priručnik za delotvornu istragu i dokumentovanje torture i drugog svirepog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Kancelarija UN, Visoki komesar za ljudska prava, Serija profesionalne obuke Br. 8/Rev.1, Njujork, Ženeva, 2004.

Svanidze, E., Smith, G., *Zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja*, Savjet Evrope, Strazbur Cedex, septembar 2018.

Smernice KM SE o iskorenjivanju nekažnjivosti za teška kršenja ljudskih prava, usvojena od strane KM 30. marta 2011. na 1110. sastanku zamenika ministara.

Standardi CPT-a, Najbitniji odeljci Opštih izveštaja CPT-a, IX Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvod iz 14. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (2004) 28], CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006.

Сулејманов, З., *Пенолошки компендиум*, Графохартија, Скопје, 1997.

Univerzalni dokumenti o ljudskim pravima, (ur. M. Mićanović), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2001.

Citirane presude i odluke Evropskog suda za ljudska prava, www.echr.coe.int

Coyle, A., *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff*, International Centre for Prison Studies, London, 2009.